

ธรรมนูญตำบลเชิงพุทธ : กระบวนการพัฒนาชุมชน  
เพื่อความยั่งยืนของประชาชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นใน  
จังหวัดร้อยเอ็ด

DISTRICTS JUDGE ADVOCATE BUDDHIST: THE PROCESS OF  
COMMUNITY DEVELOPMENT FOR THE SUSTAINABILITY  
OF THE PUBLIC AND LOCAL GOVERNMENTS  
IN ROI-ET PROVINCE

สุทธิพันธ์ อรัญญวาส<sup>1</sup>

พระครูสุตวรธรรมกิจ<sup>2</sup> และ พระครูปริยัตินเมธี (ทิพย์มณี)<sup>3</sup>

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย<sup>1,2,3</sup>

Sutthiphan Aranyavat<sup>1</sup>

Prakhru Sutaworathammit<sup>2</sup>

and Prakhru Pariyatworamathee (Thipmanee)<sup>3</sup>

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, RoiEt Buddhist College<sup>1,2,3</sup>

Corresponding Author; E-mail: a.sutthiphan@gmail.com

\*\*\*\*\*

## บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาธรรมนูญตำบลของประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด ดำเนินการด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

---

\* ได้รับบทความ: 7 พฤษภาคม, 2563; แก้ไขบทความ: 25 กันยายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 28 กันยายน 2563

Received: May 7, 2020; Revised: September 25, 2020; Accepted: September 28, 2020

พระสงฆ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 70 รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop)

ผลการวิจัย พบว่า

1. ปัจจัยเกื้อหนุนต่อการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านการปกครองและประชากร 3) ด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านศาสนา

2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาธรรมาภิบาลของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ 1) การบูรณาการกับศีล 5, พรหมวิหาร 4 เพื่อป้องกันและแก้ไขความรุนแรง 2) การบูรณาการกับหลักภวามหา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพ 3) การบูรณาการกับพระวินัยเพื่อรักษาสีลวัตร 4) การบูรณาการหลักสันโดษและสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

3. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ 1) การกำหนดทิศทาง 2) สร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วม 3) กำหนดเป้าประสงค์ และ 4) มีข้อตกลงร่วมกัน

**คำสำคัญ:** ธรรมาภิบาล; ยุทธศาสตร์; การพัฒนาชุมชน

## Abstract

The objectives of this research were to: 1) to study factors and process of community development for the sustainability of the people in Roi-Et Province. 2) To integrate Buddhist principles in the developments of the constitution of Public and local governments in Roi Et Province. 3) To develop strategy for the constitution movement of the local government in Roi Et Province. Conduct research with qualitative research methods the research areas include villagers, community leaders, monks and experts seventy people.

The results were as follows;

The findings indicated that the first Supporting factors for community development for people's sustainability the local government in Roi Et Province

are as follows 1) Physical aspects, 2) Government and population, 3) Economic, and 4) Religion.

The second Integrating Buddhist principles in the development of the constitution of Public and local governments in Roi Et Province are as follows 1) Integration with five precept, four sublime states of mind, to prevent and correct violence. 2) Integration with cultivation for health promotion, 3) Integration with the Discipline to protect the environment and 4) Integration to contentment and bases of social solidarity to promote community economy.

The third Strategies for driving the constitution of Public and local governments include, 1) Direction, 2) Create engagement activities and 3) Set goals, and have a mutual agreement.

**Key words:** The Constitution; Strategy; Community Development

## บทนำ

ในบริบทของสังคมไทย ทูทางสังคมของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในท้องถิ่นนั้นๆ และสังคมไทยตลอดมาและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการช่วยบรรเทาความรุนแรงและแก้ไขปัญหาในยามที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การบรรเทาปัญหาและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของคนไทยและสังคมไทยให้กลับมาดำรงสถานะเดิมได้ จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่า การที่สังคมไทยยังดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายเป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงหนาแน่นอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ การมีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจไมตรี ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้น

ภายใต้ทิศทางการพัฒนาประเทศเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมก่อให้เกิดปัญหาต่อทรัพยากรสาธารณะที่มีชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ พึ่งพาจัดการทรัพยากรตามวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆเพื่อการดำรงชีพ รัฐร่วมกับกลุ่มทุนสร้างความมั่งคั่งจากทรัพยากรโดยการพัฒนา ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นต้องสูญเสียทรัพยากรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพของคนในชุมชนและยังส่งผลถึงวัฒนธรรมของชุมชนเกิดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมขึ้น (กฤษฎา บุญชัย, 2546) ซึ่งแนวคิดหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การพัฒนาจะต้องเกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการพัฒนาจะต้องเกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจกับวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน องค์ประกอบของความยั่งยืนแบ่งเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการผสมผสานการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์เข้าไว้ด้วยกันอย่างสมดุล โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551)

ธรรมนูญตำบลเกิดจากการสำรวจสภาพปัจจุบันตามวิถีชีวิตจริงที่ดำรงอยู่และความต้องการของประชาชน ตามความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต ภายใต้สภาพสังคมชนบทที่มีความรักใคร่ กลมเกลียว ยึดโยงในความเป็นญาติ ในสภาวะเศรษฐกิจที่พึ่งพาธรรมชาติ ที่ต้องดิ้นรนขวานขวายใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อๆ กันมาตามบรรพบุรุษ ผสมผสานกับแนวความคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความอยู่รอดในการดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเพื่อสร้างอนาคตใหม่ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งจากสภาพการเมืองที่เข้มข้นภายในของ “ประชาธิปไตย” ซึ่งอาจสับสนเป็นบางโอกาส แบ่งฝักฝ่ายตามความอิสระเสรีในการพูด การคิด และการแสดงออกภายใต้กฎระเบียบ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้ประชาธิปไตย โดยการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

จากปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวข้างต้นจึงสมควรที่จะทำการวิจัยปัจจัยและกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้ธรรมนูญตำบลเชิงพุทธและนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของชุมชนวิถีพุทธควบคู่ไปกับการพัฒนา

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

2. เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาธรรมาภิบาลของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมาภิบาลเชิงพุทธขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด

### วิธีดำเนินการวิจัย

ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ: กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย ดำเนินการด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร การสัมภาษณ์ (In-depth interviews) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop)

2. กลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ดครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสีย ได้แก่ ประชาชนในชุมชน ผู้นำชุมชน นักวิชาการและพระสงฆ์ จำนวน 70 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ลักษณะเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

3.2 การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด มีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.2.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนแล้วนำมากำหนดนิยามศัพท์เฉพาะให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย เลือกประเด็นสำคัญจากนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัยครั้งนี้มาเขียนร่างเป็นข้อคำถาม

3.2.2 นำชุดข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์พร้อมด้วยวัตถุประสงค์การวิจัยและนิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัยครั้งนี้เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านเพื่อตรวจพิจารณาความเที่ยงตรง ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มเติมคำถามให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัยและให้ปรับปรุงสำนวนภาษาของข้อคำถามบางข้อให้เข้าใจได้ง่ายและสื่อความหมายตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนิยามศัพท์

3.2.3 ปรับปรุงข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและนำเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจพิจารณาอีกรอบ ตรวจความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งแล้วจัดพิมพ์ข้อคำถามพร้อมจัดทำแบบบันทึกการสัมภาษณ์เพื่อนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

#### 4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยดำเนินการ ดังนี้

4.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์และสรุปผล

4.2 การสัมภาษณ์ (In-depth interviews) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 50 รูป/คน

4.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop) การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นตอนนี้เป็นการเปิดเวทีการการประชุมเพื่อระดมความคิดจากตัวแทนภาคประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น และพระสงฆ์ จำนวน 20 รูป/คนมอบหมายหน้าที่ผู้ช่วยคณะผู้วิจัย 1 คน ทำหน้าที่เป็นพิธีกรดำเนินรายการ ทำการบันทึกภาพและเสียงตลอดระยะเวลาการดำเนินการ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop) นำมาจัดหมวดหมู่ แล้วแปลความ ตีความ แล้วนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

### ผลการวิจัย

ธรรมนูญตำบลเชิงพุทธ : กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชน และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ปัจจัยและกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1) ด้านผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ ผู้นำเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้มีคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่องานของชุมชน ต้องเป็นผู้นำที่มีความรู้มากกว่าคนอื่น ได้รับความเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งของคนอื่นเมื่อมีปัญหา อีกทั้งเป็นผู้พิจารณาทำความเข้าใจสิ่งแปลกใหม่เข้าใจง่าย และยอมรับนำไป ปฏิบัติ จะส่งผลทำให้ระดับความเข้มแข็งของชุมชนสูงขึ้นไปด้วย

2) ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของประชาชน โดยเริ่มแต่การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมในการกำหนดแผนพัฒนา การสร้างความเข้าใจกับชุมชนในการที่จะดำเนินการตามแผนงานหรือโครงการต่างๆ

3) ด้านการบริหารจัดการชุมชน โดยยึดหลักตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 หมวด 2 การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ

4) ด้านการเรียนรู้ ร่วมกันของชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นรากฐานและเป็นพลังในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทั้งนี้ ชุมชนได้การเรียนรู้ ร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกันอย่าง สม่าเสมอ และชุมชนได้ร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

5) ด้านภูมิปัญญา ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง

6) ด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นยุทธศาสตร์นำทางในการปฏิบัติการ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 บุรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาธรรมนุญตำบลของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด

1) การบูรณาการศีล 5 และพรหมวิหาร 4 เพื่อป้องกันและแก้ไขความรุนแรง การนำไปปฏิบัติในลักษณะกิจกรรมที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน นำเอาหลักคำสอนมาบัญญัติเป็นกฎหมายหมู่บ้านหรือธรรมนูญของหมู่บ้าน หากผู้ใดละเมิดก็就会有ความผิดและกำหนดโทษปรับโดยมีกรรมการ ผู้นำชุมชน เป็นผู้กำกับดูแล

2) การบูรณาการหลักภาวะนา 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพ ตามแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพองค์รวม 4 ประการ ได้แก่ (1) สุขภาวะทางกาย คือ การมีสุขภาพดี ปลอดภัยจากโรคร้ายไข้เจ็บ มีปัจจัย 4 เพียงพอ (2) สุขภาวะทางสังคม คือ การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน ราบรื่น และเป็นสุข (3) สุขภาวะทางจิต คือ การที่มีจิตใจที่สดชื่น เบิกบาน แจ่มใส (4) สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การที่มีความรู้และความคิดที่ต้งามแลถูกต้อง

### 3) การบูรณาการพระวินัยเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ในพระธรรมวินัยที่แสดงให้เห็นว่าทรงเห็นความสำคัญของสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตในระบบนิเวศ ดังที่กล่าวไว้ในพระวินัยปิฎก แสดงให้เห็นว่าทรงเห็นความสำคัญของสรรพสิ่งทั้งพืชและสัตว์ โดยทรงเอื้อเพื่อ ไม่เบียดเบียนต่อสรรพสิ่งที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเพื่อรักษาสีงแวดล้อมของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยการบูรณาการเข้ากับโครงการส่งเสริมการดูแลรักษาและพัฒนาสภาพแวดล้อม เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น, โครงการปาร์กษน้ำ, โครงการลด เลิก สารเคมี ในชีวิตประจำวัน, โครงการส่งเสริมจิตอาสารักษ์ พืชักษ์ สีงแวดล้อม เป็นต้น

### 4) การบูรณาการหลักสันโดษและสังคหวัตถุเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

หากทำความเข้าใจโดยเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ในการก่อตั้งชุมชนสงฆ์ของพระพุทเจ้า โดยข้อสรุปจะสามารถบูรณากับการพัฒนาชุมชนได้ดังนี้

(1) ในแง่ความหมายเชิงสังคม : สันโดษ มีความหมายในแง่ของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมบนฐานของการพึ่งพาอาศัยกันด้วยปัจจัย 4 คือ ต้องการให้สมาชิกในชุมชนยินดีพอใจเฉพาะปัจจัยตามที่ตนมีตามทีตนได้

(2) ในแง่เจตนารมณ์ทางสังคม : ให้เลี้ยงชีวิตด้วยความสันโดษ คือ ให้พึ่งพาปัจจัย 4 ที่พึงมีตามอัตภาพและฐานานุรูป

(3) ในแง่อุดมคติของชุมชน : คือ การจัดสรรสภาพแวดล้อมทางสังคม จัดระเบียบชีวิตและระบบสังคมให้เกื้อหนุนต่ออุดมคติ

5) การบูรณาการหลักสังคหวัตถุเพื่อพัฒนาชุมชน มีรูปแบบการพัฒนาอยู่ 5 ประการ คือ

(1) การสร้างนโยบายสาธารณะที่เป็นผลดีต่อสุขภาพ (Build Healthy Public Policy)

(2) การจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environments)

(3) การเสริมการดำเนินงานโดยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง (Strengthen Community Actions)

(4) การพัฒนาทักษะให้กับทุกคน (Develop Personal Skills) ด้วยการให้ได้รับข่าวสารข้อมูลการศึกษาทางสุขภาพ และเพิ่มพูนทักษะในการดำรงชีวิต

(5) การปรับทิศทางของบริการสุขภาพ (Reorient Health Services)

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด จากผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. แนวทางการจัดทำธรรมนูญตำบลขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด คือ การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการสะสมประสบการณ์ประชาธิปไตยทางตรง บนฐานการวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพที่มีกติการ่วมกัน ขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) การกำหนดทิศทาง ชุมชนร่วมมือวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการร่วมกันกำหนดอนาคตตำบล มีการสร้างกติกาและกลไกตรวจสอบ ลดการพึ่งพาภาครัฐ

2) กิจกรรมการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในกำหนดทิศทาง ร่วมกับภาคราชการเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ

3) เป้าประสงค์ ประชาชนต้องมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนสงบสุขปลอดจากอบายมุขและสิ่งเสพติด ประชาชนมีสุขภาพที่สมบูรณ์ในทุกมิติ

4) ข้อตกลงร่วมกัน ชุมชนจะต้องมีกติการ่วมกันมีข้อตกลงร่วมกันหาปัญหาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมประเมินผล

2. กระบวนการพัฒนาขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ธรรมนูญตำบล เริ่มจากการนำนโยบายจากหน่วยงานมาสู่การวางแผนยุทธศาสตร์ มีกลไกการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ธรรมนูญตำบล โดยการประชุมร่วมกันของแต่ละฝ่าย และหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน องค์ประกอบกระบวนการสู่ขั้นตอนการจัดทำธรรมนูญตำบล 1) จัดตั้งแกนนำระดับตำบล 2) จัดอบรมให้

ความรู้ความเข้าใจกับแกนนำ 3) ประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับไข 4) ติดตามและประเมินผล

ผลการขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลเชิงพุทธ เป็นผลที่จะทำให้ทุกคนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณภาพ มีศักยภาพ และมีคุณธรรม จริยธรรม สู้สังคมฐานความรู้ให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกันทางสังคม มีความสมานฉันท์และสันติสุข

### อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยและกระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนของประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน/รัฐ คือทุกภาคส่วนทำหน้าที่ มีจิตอาสา สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

1) การพัฒนาชุมชนเป็นจะต้องทำกันอย่างต่อเนื่องเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลาและต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง

2) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่ใช้ความสามารถของประชาชน และความร่วมมือระหว่างประชาชนกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

3) การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง และต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2. แนวทางพัฒนาธรรมนูญตำบลของประชาชนตำบลของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด ควรได้พัฒนาตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพื่อความยั่งยืนของชุมชนนั้น สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยความสงบสุขของสังคม ได้แก่ ศีล 5 และพรหมวิหาร 4 ว่าสุขภาพองค์กรรวม ได้แก่ ภาวนา 4 ว่าด้วยการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ สังคหะวัตถุ 4 เป็นต้น

3. กระบวนการขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลไปใช้ในชุมชนในเชิงปฏิบัติการ มีกำหนดไว้ในส่วนนโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะส่งเสริมและพัฒนาไปในรูปแบบของโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เน้นการแก้ไขเฉพาะหน้าในระยะสั้นเท่านั้น แต่ในระยะยาว

แผนการพัฒนาส่งเสริมยุทธศาสตร์ธรรมนุญตำบลที่จะทำให้เข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริงยังไม่ชัดเจน และยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชนบางประเด็นที่ชุมชนยังไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทส่วนร่วมแก้ไขปัญหาหรือสร้างธรรมนุญตำบลให้เกิดขึ้นได้

## ข้อเสนอแนะ

### 1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ชุมชน/องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรดำเนินการจัดทำข้อตกลงร่วมกันในการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมโดยนำเอากระบวนการพัฒนาตามรูปแบบธรรมนุญตำบลไปปรับใช้ตามความเหมาะสม โดยกำหนดเงื่อนไขให้สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐและความต้องการของชุมชน

### 2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายธรรมนุญตำบลเชิงพุทธ
2. ควรศึกษาแนวทางการจัดทำธรรมนุญการรักษาความสงบเรียบร้อยตำบลตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยบูรณาการตามหลักศีล 5

## องค์ความรู้ใหม่

### 1. กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน

การพัฒนากระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืนมีส่วนร่วม 3 ฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน/รัฐ) คือ โรงเรียนให้ความร่วมมือกับทางวัด และชุมชน บ้านทำหน้าที่เหมือนกับบ้านของตนเอง มีจิตอาสา สร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชน วัดทำหน้าที่ประสานหรือเชื่อมโยงหน่วยงานโรงเรียนและชุมชน พร้อมทั้งทำหน้าที่คอยให้สติเตือนใจ รวมทั้งสร้างจิตวิญญาณให้กับชุมชน และอีกบทบาทหนึ่งของโรงเรียน คือคอยสนับสนุนกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งอาจเป็นผู้นำในชุมชน ในการให้ความรู้ และกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

### 2. การบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาธรรมนุญตำบล

- 1) การบูรณาการศีล 5 และพรหมวิหาร 4 เพื่อป้องกันและแก้ไขความรุนแรง ลด ละ เลิก อบายมุขและสิ่งเสพติด อบายมุข คือ ทางแห่งความฉิบหาย หรือความผิดพลาด ความล้มเหลวในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงสำหรับมนุษย์ พระพุทธศาสนาจำแนกไว้ 6

ประการ ได้แก่ 1) การดื่มสุราและเมรัย 2) การเที่ยวกลางคืน 3) การเที่ยวดูมหรสพ 4) การเล่นพนัน 5) การคบคนชั่วเป็นมิตร 6) ความเกียจคร้าน, เฉพาะโทษของการดื่มสุราและเมรัยมี 6 ประการ ได้แก่ 1) ความเสื่อมทรัพย์ 2) ก่อการทะเลาะวิวาท 3) ทำให้เกิดโรค 4) ทำให้เสียชื่อเสียง 5) ไม่รู้จักละอาย 6) ทอนกำลังปัญญา, ปัญหอบายมุขเหล่านี้สามารถแก้ได้ด้วยศีล 5 ข้อการงดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัย อบายมุขโดยมากไม่ใช่สุราและเมรัย แต่อาศัยหลักธรรมเดียวกันในการละคือสติ ความระลึกได้หมายรู้ ซึ่งสตินี้เป็นการแก้ปัญหาเชิงปัจเจกบุคคล

#### 2) การบูรณาการหลักภavana 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาพ

ภavana คือ หลักธรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ มี 4 อย่าง ประกอบด้วย (1) กายภavana คือ การพัฒนากายภาพ เช่น การรู้จักใช้อินทรีย์อย่างมีสติ บริโภคและใช้สอยปัจจัย 4 อย่างฉลาด ไม่มัวเมาหลุ่มหลง เป็นต้น (2) ศีลภavana คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข (3) จิตภavana คือการพัฒนาจิตใจให้เจริญองงาม ร่าเริง เบิกบาน (4) ปัญญาภavana คือ การพัฒนาปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ รู้จักพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา หรือการดำเนินชีวิตด้วยปัญญานั้นเอง

#### 3) การบูรณาการพระวินัยเพื่อรักษาสังแวดล้อม

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้ภิกษุได้รักษาสภาพแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ ข้อห้ามเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เช่น ภิกษุขุด ทำลาย เผาหิน ต้องปาจิตตีย์, ภิกษุดื่ม น้ำมีตัวสัตว์ (ลูกน้ำ) ต้องทุกกฏ, ภิกษุเหยียบย่ำดินชาติ ต้องทุกกฏ เป็นต้น, ธรรมบัญญัติกำหนดให้ชาวบ้านทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันดูแลสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น, ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ห้ามบุกรุก ตัดไม้ ทำลายป่า และล่าสัตว์หวงห้าม ผู้ที่ฝ่าฝืนจะถูกตักเตือนก่อน หากยังละเมิดอีกจะถูกลงโทษในระดับที่เข้มข้นกว่าเดิม, ทุกครอบครัวช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดและจัดทำภูมิทัศน์ในบริเวณที่อยู่อาศัยของตนเองให้น่าอยู่ และทำความสะอาดพัฒนาหมู่บ้านเป็นประจำ

#### 4) การบูรณาการหลักสันโดษและสังคหวัตถุเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

สันโดษ คือ ความพอใจยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ตามนัยอรรถกถามี 3 ประเภท ได้แก่ 1) ยินดีพอใจด้วยปัจจัยของตน 2) ยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ 3) ยินดีโดยสม่าเสมอ, สันโดษช่วยส่งเสริมให้ใช้ชีวิตพุ่มเฟิอย ซึ่งเป็นเหตุแห่งการเป็นหนี้สินและมีความเป็นอยู่ลำบาก ส่วนสังคหวัตถุ คือธรรมเครื่องสงเคราะห์ผู้อื่น การช่วยเหลือแบ่งปันผู้อื่น มี 4 ได้แก่ 1) ทาน 2)

พูดจาดีและมีประโยชน์ 3) บำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น/ประโยชน์ส่วนรวม 4) ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย

### 3. ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลเชิงพุทธ

การนำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลไปใช้ในชุมชนในเชิงปฏิบัติการมีกำหนดไว้ในส่วนนโยบายขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะส่งเสริมและพัฒนาไปในรูปแบบของโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เน้นการแก้ไขเฉพาะหน้าในระยะสั้นเท่านั้น แต่ในระยะยาวแผนการพัฒนาส่งเสริมยุทธศาสตร์ธรรมนูญตำบลที่จะทำให้เข้าถึงชุมชนอย่างแท้จริงยังไม่ชัดเจน และยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชนบางประเด็นที่ชุมชนยังไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทส่วนร่วมแก้ไขปัญหาระดับหรือสร้างธรรมนูญตำบลให้เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนธรรมนูญตำบลเชิงพุทธขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอาศัยองค์ประกอบกระบวนการสู่ขั้นตอนการจัดทำธรรมนูญตำบล 1) จัดตั้งแกนนำ โดยให้การสนับสนุนการดำเนินงานของสภาเด็กและเยาวชน สภาองค์กรชุมชน สภาเกษตรกร สภาเทศบาล คณะกรรมการใกล้เคียงกรณีพิพาทระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล 2) จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับแกนนำ 3) ประชาพิจารณ์ รับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับไข 4) ติดตามและประเมินผล โดยอาศัยหลักกอธิบาท 4 คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความสำเร็จ มีฉันทะ พอใจในงานหรือกิจที่ทำ ซึ่งงานหรือกิจนั้นเมื่อเป็นสิ่งที่ตนชอบก็ย่อมจะช่วยสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้เกิดขึ้น มีวิริยะขยันหมั่นเพียรในการทำงาน การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ธรรมนูญตำบลเชิงพุทธ อาศัยองค์ประกอบกระบวนการสู่ขั้นตอนการจัดทำธรรมนูญตำบล

### เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา บุญชัย. (2546). สู่การปฏิรูปฐานทรัพยากร. กรุงเทพมหานคร : โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากรคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- คมสัน หุตะแพทย์. (2527). บรรณธิการ. พัฒนาสังคม รวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์การพัฒนาเอกชน, ม.ป.ท.

- จิตติ มงคลชัยอรัญญา. (2540). การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. (เอกสารประกอบการเรียน  
ภาควิชาการพัฒนาชุมชน). กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์  
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตจำนงค์ กิติ์กิตติ. (2532). การพัฒนาชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา  
ชุมชน. กรุงเทพมหานคร.
- จิรวรรณ ภัคดิบุตตร. (2546). ผู้นำทางสาธารณะประโยชน์และประชาสังคมไพบูลย์วัฒนศิริ  
ธรรมนักพัฒนาผู้นำสังคม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สาธารณะประโยชน์และประชา  
สังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). รายงาน  
สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เอกสารประกอบการประชุม  
ประจำปี 2550 ของ สศช.